

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ
УПРАВЛІННЯ У СПРАВАХ СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАДМІНІСТРАЦІЇ
ХЕРСОНСЬКЕ ВИЩЕ УЧИЛИЩЕ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

Матеріали

VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(25-26 вересня 2008 року)

Херсон 2008 року

УДК 76.062/796.077.573.7

ББК 75.7

А – 43

Актуальні проблеми юнацького спорту: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 вересня 2008 року). – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 284с.

Збірник наукових матеріалів висвітлює сучасний стан досліджень у сфері юнацького спорту: організація спортивного відбору і прогнозування розвитку здібностей юних спортсменів; управління і моделювання в процесі підготовки спортсменів. Розглядаються різноманітні аспекти проблем юнацького спорту: гуманітарні, педагогічні, психологічні, та медико-біологічні, та дитячо-юнацького туризму.

Розрахований на широке коло науковців, працівників вищої і середньої ланок освіти, студентів і тих, кому не байдужі проблеми розвитку юнацького спорту.

Матеріали статей надруковані за поданням авторів із збереженням змісту та стилю викладу. Редакційна колегія не несе відповідальність за достовірність та якість викладеного матеріалу.

Відповідальний редактор:

Грабовський Ю.А. – доцент, кандидат педагогічних наук

Редакційна колегія:

Куц О.С. – професор, доктор педагогічних наук

Сергієнко Л.П. – професор, доктор педагогічних наук

Маляренко І.В. – доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Степанюк С.І. – доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Стрикаленко Є.А. – ст. викладач, кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Друкується за рішенням вченої ради Херсонського
державного університету
Протокол № 2 від 15.09.2008

© ХДУ, 2008

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ. ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ ОЛЕНА КУЗНЕЦОВА

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

Постановка проблеми. Психологія особистості – галузь науки, яка вивчає закономірності формування людини як суб'єкта життєтворчості, механізми, форми і методи інтегрування всіх психічних процесів, станів, властивостей індивіда у системну якість, що опосередковує його взаємодію із соціумом через предметну діяльність, соціально-значущі взаємини, процес соціалізації [7].

Предмет досліджень психології особистості охоплює структуру особистості та її функціональні характеристики; умови та рушійні сили формування; самосвідомість особистості, її рефлексивні властивості, самооцінку і образ власного «Я»; життєвий шлях; особливості ставлення до життя і смерті; формування особистості в групі; вплив екстремальних ситуацій на особистісний розвиток; життєву кризу на різних вікових етапах; відхилення в розвитку особистості; можливості гармонізації особистісного розвитку, методи особистісної діагностики, корекції, профілактики і прогнозування шляхів саморозвитку особистості [7].

Могутні соціальні зрушення в ХХ ст. значною мірою змінили уявлення про «нормальну», тобто таку, що соціально схвалена, і «патологічну» поведінку. Ситуація, що склалася, вимагає пошуку додаткових методів опису особливостей особистості. Центральною ланкою, що визначає своєрідність складних і різноманітних структур особистості, є ціннісно-мотиваційна сфера. Саме в цій сфері, в особливостях зв'язку між різними ціннісними рівнями та їхніми елементами формується специфіка актуальних мотивів, загальна життєва спрямованість, характер включення особистості в соціальну діяльність. Розробка системних уявлень про ціннісні орієнтації може стати певним внеском у створення адекватної моделі типологізації та аналізу особливостей особистості як у нормі, так і в патології.

Але, практична робота у напрямі психологічного аналізу та опису особистості, діяльності та поведінки людини потребує глибоких знань з історії теорії та основних концепцій особистості, оскільки виключно такі знання дають змогу оглянути сукупність досліджуваних проявів та якостей особистості, що вимірюються, робить практичне вивчення людини цілеспрямованим, дає можливість з достатньою точністю підібрати метод та конкретну процедуру вирішення тієї чи іншої практичної задачі.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз стану проблеми

вивчення особистості як одного з центральних понять сучасної психології. Проаналізувати та оцінити точки зору представників різних психологічних напрямів і шкіль того, що ж таке особистість, якою є її структура, що є джерелами активності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Особистість – це людський індивід як суб'єкт свідомої діяльності за соціальних стосунків.

Не кожен людський індивід може стати особистістю, це недоступно індивідам з дуже важкими, природженими аномаліями головного мозку, що перешкоджають можливості розвитку, встановленню соціальних контактів, опануванню мови, участі у діяльності.

Особистість – це свідомий індивід. Не можна зрозуміти суспільної ролі особистості, не аналізуючи її психології: мотивів діяльності, здібностей та характеру, а в деяких випадках – і особливостей її анатомічної організації, наприклад, типу нервової діяльності.

Проблема особистості є однією з найбільш дискусійних в психології. Існують сотні визначень особистості та багато підходів до розгляду її складових, закономірностей формування та розвитку, місця біологічного і соціального в системі рушійних сил особистості та її розвитку. Необхідно відмітити, що така багатоманітність, невизначеність психологічного змісту поняття «особистість» зумовлена не стільки слабкістю самої психологічної науки, скільки об'єктивними причинами, і перш за все багатогранністю самого поняття: проблемою особистості, також як і проблемами професійного становлення або проблемами професійної діяльності, займаються різні фахівці – не тільки психологи, але й філософи, соціологи, педагоги, біологи. Різноманітність часто несумісних підходів до цієї проблеми об'єктивно призводить до виникнення розбіжних поглядів на досліджуваний предмет.

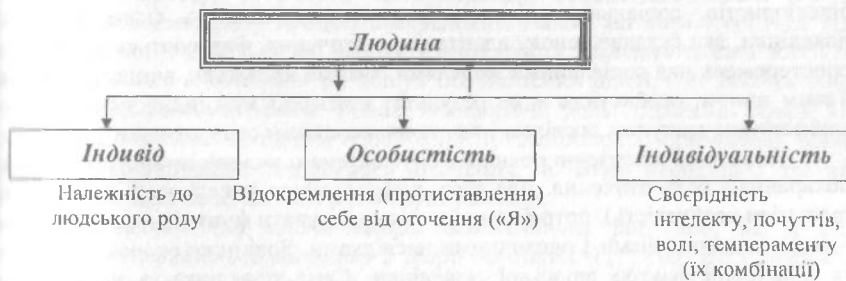

Рис. 1. Схема для розуміння поняття «людина»

Таким чином, можна констатувати, що визначень особистості багато, але узгодженості між ними поки що недостатньо, і тому науковці віддають перевагу називати дійсні розробки в області вивчення особистості скоріше не теоріями (в силу нечіткості як основних положень, так і концептуальної основи таких теорій), а моделями особистості або орієнтовними підходами до її

дослідження. Розглядаючи ці вітчизняні та закордонні розробки, наведемо їх коротку характеристику.

Так, французький психолог Ж. Годфруа визначає *особистість* людини як комплекс стійких ознак, таких як темперамент, чутливість, мотивація, здібності, установки, мораль, які визначають властивий даній людині хід думок та поведінки у процесі її пристосування до різноманітних життєвих ситуацій [1].

На початку XX століття австрійський психіатр та психолог Зігмунд Фрейд запропонував революційний для науки того часу погляд на природу особистості. Розгорнутий та збагачений як у працях самого Фрейда, так і його учнів та послідовників, цей напрямок дістав назву *психоаналізу*. Згідно з його основними положеннями особистість знаходиться у перманентному конфлікті з суспільством, оскільки її потяги, прагнення, інстинкти суперечать вимогам суспільства, його нормам. Фрейд підкреслював значення неусвідомлюваних психічних процесів у регуляції поведінки людини. Він порівнював психіку із айсбергом, де незначна видима частина – це свідомість, а велика невидима підводна частина – це неусвідомлюване. На його погляд, не лише наші вчинки часто є ірраціональними, але й причини нашої поведінки також рідко усвідомлюються [6].

Термін «психоаналіз» вживається у кількох значеннях:

- 1) теорія особистості;
- 2) метод психотерапії;
- 3) метод вивчення неусвідомлюваних думок і почуттів індивіда.

Енергійна та успішна людина – це та, якій вдається втілювати у життя свої фантазії і бажання завдяки роботі [9].

По-іншому підходять до проблем особистості представники такого напрямку в психології, як *біхевіоризм*. Особистість, з точки зору біхевіористів (Дж. Уотсон, Е. Торндайк, Б. Скіннер), – це той досвід, який людина набула у процесі життя, це накопичений набір засвоєних моделей поведінки. На думку біхевіористів, соціальні ролі людей, а також більшість форм соціальної поведінки, яка складає основу адаптації до оточення, формуються у результаті спостережень над соціальними моделями, такими як батьки, вчителі, товариші. Таким чином, особистість – це результат взаємодії між індивідуумом з його здібностями, минулим досвідом і т.д. та навколишнім середовищем.

Поведінка практично повністю обумовлена можливістю підкріплення або покарання з боку оточення. Для того, щоб пояснити поведінку (і таким чином зрозуміти особистість), потрібно лише проаналізувати функціональні відносини між очевидними діями і очевидними наслідками. Зовнішнє оточення виступає як ключовий фактор людської поведінки. Саме поведінка, а не внутрішні психічні процеси та явища, формує людину.

Індивідуальні відмінності між людьми потрібно розуміти в термінах взаємодії «поведінка-оточення». Досліджувати ж якісь особистісні властивості чи вплив гіпотетичних внутрішніх психічних структур – лише гаяти час.

Поведінка, що підкріплюється, має тенденцію до повторення, а поведінка, що не підкріплюється або карається, має тенденцію не повторюватися. Так, коли дитина, прагнучи отримати від батьків іграшку, падає на підлогу і

магазині та починає кричати, є кілька варіантів розвитку подій.

Перший – вона отримує бажану іграшку, а разом з цим і тенденцію на все подальше життя зчиняти скандал, істеричу, коли хочеться чогось досягти чи щось отримати.

Другий варіант – дитина отримує замість іграшки добрячого прочухана чи принаймні порцію нотацій. Проте і прочухан, і нотації – це своєрідні вияви батьківської уваги, а така увага для дитини – дуже сильне позитивне підкріплення. Отже, у цьому випадку дитина схиляється до тенденції зчиняти скандал, коли потрібно привернути до себе увагу, а це, як Ви розумієте, також малопродуктивна поведінка.

І варіант третій, який і радять застосовувати біхевіорально орієнтовані психологи, щоб уникнути закріплення згубних форм поведінки – переступити через дитину, не надаючи їй уваги.

Одночасно слід признати, що біхевіористи внесли вагомий внесок у проблему вивчення спеціальних індивідуальних характеристик – вмінь, навичок та стереотипів поведінки в статичних та стаціонарних ситуаціях [5, с.33]

У той час, коли в психоаналізі підкреслюється значення підсвідомих та ірраціональних сил у життєдіяльності особистості, а в біхевіоризмі ігноруються внутрішні, психічні причини поведінки людини, гуманістична психологія пропонує інший погляд на особистість. З точки зору її представників (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл та ін.) людина – це активний творець власного життя, вона має свободу вибирати й розвивати власний стиль життя (звичайно, ця свобода обмежена рамками соціальних умов) [5, с.34]. Психологи гуманістичного напрямку різко критикують як біхевіоризм, так і психоаналіз, звинувачуючи їх у втраті суб'єктивного світу особистості. Вони стверджують, що особистістю зовсім не керують несвідомі потреби та інстинкти, людина від природи є істотою хорошою й розумною. Саме суть людини рухає її в напрямку особистісного зросту, творчості, самореалізації, особистість ніколи не є статичною, вона завжди у процесі становлення. Люди, які відмовляються від становлення, відмовляються від особистісного зросту, обмежують свої життєві можливості. Люди мотивовані на пошук особистісних цілей, і це робить їхнє життя значним та осмисленим. Однак, визначаючи роль соціальної сфери як ворожої для особистості, одним із основних її (особистості) призначень вони вважають перетворення соціального оточення, а коли необхідно, то не перепечують проти необхідності його «руйнування».

Представники так званої *теорії особистісних рис*, або, як її ще називають, *диспозиційного напрямку* в теорії особистості (Г. Олпорт, Р. Кеттел, Г. Айзенк) розглядають особистість як комплекс особливостей (рис), властивих певним категоріям людей. У кожній людині є широкий набір схильностей реагувати певним чином у різних ситуаціях (рис особистості), тобто люди демонструють певну стабільність у своїх вчинках, думках та емоціях незалежно від подій та життєвого досвіду. Сутність особистості визначається тими схильностями, які люди проносять крізь усе своє життя. Кожна особистість унікальна, її поведінка є результатом тієї чи іншої комбінації особистісних рис.

Так, згідно з теорією Г. Олпорта людина може мати від двох до десяти

основних рис (центральных диспозицій): пунктуальність, уважність, відповідальність тощо. Менш виражені та менш стійкі вторинні риси (вторинні диспозиції) відповідають установкам людини в конкретних ситуаціях, у тому числі сюди входять і її смаки в їжі та одязі [10].

Одним з прихильників теорії особистісних рис є відомий американський психолог Г. Айзенк. Він виділяє такі головні риси, що на його думку є природженими та корелюють з темпераментом:

- екстраверсію;
- інтроверсію;
- нейротизм.

Характеризуючи типового *екстраверта*, Айзенк підкреслює його товариськість, широке коло знайомств, імпульсивність, слабкий контроль над емоціями і почуттями.

Типовий *інтроверт* – це спокійна, сором'язлива, інтроспективна (схильна до аналізування внутрішнього світу) людина, яка відокремлена від усіх, крім близьких людей. Вона планує свої дії заздалегідь, любить порядок в усьому та тримає свої почуття під суворим контролем.

Нейротизм (або емоційна нестабільність) не дорівнює неврозу, однак у осіб з високими показниками за даною шкалою у несприятливих ситуаціях, наприклад, стресових, може розвинути невроз.

Нейротична особистість характеризується неадекватно сильними реакціями по відношенню до стимулів, що їх викликали.

Г. Айзенк та його послідовники розробили чимало спеціальних тестів-опитувачів, які дозволяють визначити темперамент людини, ступінь її екстраверсії-інтроверсії та нейротизму. Ці тести широко використовуються у психофізіологічних експериментах (один з яких ми використовували у власних дослідженнях [8]).

Щоправда, нині у психофізіології панує концепція *факторної структури індивідуальності*. Кожен особовий фактор розглядається як континуум певної якості, що характеризується біполярно за його крайніми значеннями. Будь-який індивід може бути представлений точкою цього континууму. Факторний аналіз дозволяє виявити природні унітарні структури особистості, що реально притаманні індивідові (прибличники френології Галля, фізіогноміка Ломброзо, типологія Кречмера, система Шелдона) [2].

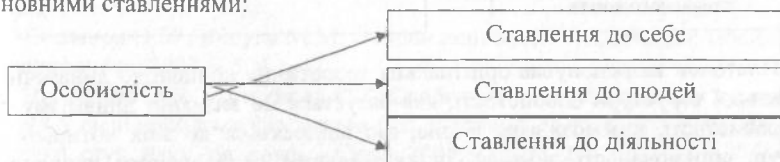
В радянській психології, починаючи з 20-х рр., значний вплив та розповсюдження отримав так званий *діяльний підхід*, який широко використовувався у вивченні практично усіх сторін психічного життя людини (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубинштейн та ін.) [5].

Відправною точкою цього підходу, що виходить із конкретизації принципу діяльності, є ствердження того, що особистість розвивається, проявляється та змінюється у діяльності. При цьому, правда, під самою діяльністю розуміється досить багато понять: це і предметна діяльність, і робота свідомості. Діяльність формує свідомість, а свідомість, в свою чергу, формує діяльність. При цьому свідомість також трактується в більш широкому значенні: вона включає в себе образи, установки, мотиви, інтереси, знання,

вміння, навички та ін. Особистість, як стверджують прихильники цього підходу, представляє собою систему, а системні якості особистості є результатом широкої соціальної, зовнішньої та внутрішньої, розумово-моральної діяльності людини. Треба сказати, що в такому розумінні особистості у діяльній теорії особистості практично не залишається місця для розгляду анатомічно-фізіологічних особливостей людини.

На думку відомого психолога В.М. Мясищева центральним поняттям у характеристиці особистості є ставлення. Особистість, формуючись у взаємодії з людьми, не лише задовольняє свої потреби, але й регулює свою поведінку. Процес розвитку, обумовлений зовнішніми та внутрішніми умовами, визначає загальний рівень розвитку різноманітних ставлень людини [3].

Згідно з теорією Мясищева особистість характеризується трьома основними ставленнями:

Основу особистості складає її структура, тобто відносно стійкий зв'язок та взаємодія усіх сторін особистості як цілісного утворення.

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ

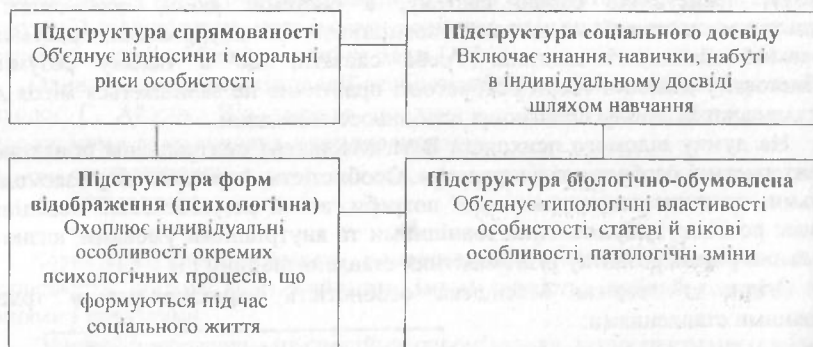
(за С.Л. Рубінштейном)

О С О Б И С Т І С Т Ь	Підструктура спрямованості	виявляється у потребах, інтересах, ідеалах, переконаннях, домінуючих мотивах діяльності та поведінки у світогляді
	Підструктура знань, умінь, навичок	набувається у процесі життя та пізнавальної діяльності
	Підструктура індивідуально-психологічних особливостей	виявляється в темпераменті, характері, здібностях

Проте, звісно, це не єдина спроба у вітчизняній психології описати структуру особистості. Близька за загальним змістом, але дещо інша конкретизована в концептуальному та структурному відношенні теорія і модель особистості, запропонована в працях К.К. Платонова [4]. Він також розглядає особистість як динамічну систему, та виділяє чотири специфічні підструктури в її загальній структурі, що складають загальний контур особистості.

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ

(за К.К. Платоновим)

К.К. Платонов запропонував оригінальну теоретичну концепцію динамічної функціональної структури особистості, яка базується на визнанні динамізму та єдності особистості, взаємозв'язку її рис, що відносяться до всіх чотирьох її підструктур: спрямованості, досвіду, індивідуальним особливостям психічних процесів та біологічно обумовленому базису індивідуальності. На основі цієї концепції він розробив метод соціально-психологічного вивчення особистості, який отримав назву методу узагальнення залежних характеристик та який широко використовується в даний час в цілому ряді прикладних напрямів практичної психології [4].

Висновки

1. Особистість – це людина як член суспільства, що має певні права та обов'язки.

2. Основу особистості становить її структура, тобто відносно стійкий зв'язок та взаємодія усіх складових особистості як цілісного відносно стійкого утворення.

3. Особистість формується у процесі активної взаємодії з навколишнім світом. Активність забезпечує як пристосування до навколишнього середовища, так і його зміну, стимулює участь особистості у житті та діяльності.

4. Особистість, з точки зору біхевіористів, це той досвід, який людина набула в процесі життя, це накопичений набір засвоєних моделей поведінки. Таким чином, особистість – це результат взаємодії між індивідуумом з його здібностями, минулим досвідом і т.д. та навколишнім середовищем.

5. Згідно з основними положеннями психології аналізу особистість знаходиться у перманентному конфлікті із суспільством, оскільки людські потяги, прагнення, інстинкти суперечать вимогам суспільства, його нормам. З.Фрейд підкреслював значення неусвідомлюваних психічних процесів у регуляції поведінки людини. Неусвідомлюване є вмістилищем примітивних інстинктивних побуджень, а також емоцій та поглядів, які є настільки травмуючими для свідомості, що були витіснені у сферу несвідомого.

Література

1. Годфруа Ж. Что такое психология?: В 2 т. Т.1: Пер. с фр. -М.: Мир, 1992. - С. 29.
2. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навч. посіб. для сам. вивч. дис-ни. – К.: «ЕксОб», 2003. – 304 с.
3. Мясищев В.М. Структура личности и отношения человека к действительности//Психология личности: Тексты. —М.: МГУ, 1982. - С. 35-38.
4. Платонов К.К. Личностный подход как принцип психологии // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1972.
5. Романова Е.С. Психодиагностика. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 400с.
6. Стагінова Н.П., Сень Г.П. Основи психології та педагогіки: Навч. посіб. для студ. екон. вузів. – 2-е вид., доп., випр. – К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2002. – 346 с.
7. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 504 с.
8. Шумарова О.В., Кузнєцова О.Т. Особистісні якості студентів гуманітарного вузу/Сучасні проблеми фіз. вих-ня і сп. школярів та студентів України: Мат. VII Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Суми, 2007. – С.211-216.
9. Фрейд З. О клиническом психоанализе: Избр. соч. – М.: Мир, 1991.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб: Питер, 1998.

Зайченко В., Коваль В., Помазнюк Є.	
Значення вивчення спеціальної термінології студентами факультету фізичного виховання та спорту для розвитку етикету мовлення.	122
Іваненко О.	
Лідерство як чинник результативності змагальної діяльності чоловічих збірних студентських команд з ігрових видів спорту.	127
Кисельов А., Грищенко Г., Главатий С., Руденко А., Тамов С.	
ДЮСШ – основна база підготовки юних спортсменів Миколаївської області.	131
Коваль В., Кушнір Я.	
Проблеми психологічної сумісності в спортивній команді.	134
Кольцова О.	
Особливості технології складання програм діяльності дитячого оздоровчого табору.	138
Кузнєцова О.	
Поняття особистості у психології. Основні психологічні підходи до розгляду особистості.	142
Кузнєцова О., Брежицька І., Шумарова О.	
Визначення психологічних особливостей студентів в умовах спортивної і традиційно організованої фізкультурної діяльності.	149
Куцегуб С, Романцевич Н., Шалар О.	
Передовий педагогічний досвід з фізичного виховання в роботі вчителя сільської школи.	158
Фальков О., Главатий С.	
Контроль і оцінювання студентів I-II курсу Зі шкільної програми на етапі підготовки до практики у школі.	163
Швець О., Леонова В.	
Вивчення впливу фізичних навантажень на фізичний стан і підвищення інтересу до занять молодших школярів з використанням змагально-ігрових комплексів.	168
Цьось А., Митчик О.	
Ставлення підлітків до фізичного виховання і спорту.	173
РОЗДІЛ 4	
МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ.	180
Бевзюк В., Кедровский Б.	
Биомеханика стопы спортсмена при плоскостопии.	180
Безгрєбєльна Є., Возний С., Гаврильченко Л.	
Ставлення студенток, хворих на нейроциркуляторну дистонію за кардіальним типом, до оздоровчих фізичних вправ.	186
Березовський А., Коваленко Н., Бодаренко Л.	
Профілактика плоскостопості у дитячому віці.	191
Березовський А., Прокопєць О., Кайда Е.	
Фізична реабілітація хворих при дитячих церебральних паралічах.	193